

Չեկույց

Հայաստանի Հանրապետությունում կոռուպցիայի դեմ պայքարում կյանքի կոչված քայլերի և հակակոռուպցիոն ռազմավարության հետագա ուղղվածության մասին

Կոռուպցիայի, ինչպես և հանցավորության դեմ պայքարում՝ ընդհանրապես, ոչ միայն միջազգային, այլև ներպետական հարթությունում մշտապես դրսևորվում է, թերևս, երկակի չափանիշներով մոտեցում: Մի կողմից որոշ միջազգային իրավական փաստաթղթերում գերիշխում է հանցավորության դեմ պայքարի խնդիրը, ինչը մասամբ ստվերում է թողում մարդու իրավունքների պաշտպանության որոշ հարցադրումներ: Մյուս կողմից, մարդու իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված միջազգային իրավունքի հանրաձանաչ սկզբունքները միտված են նկատելի չափով սահմանափակելու հանցավորության դեմ պայքար իրականացնող պետական մարմինների, հատկապես իրավապահ մարմինների լիազորությունները, որպեսզի հնարավորինս առավել երաշխավորված լինի մարդու իրավունքների պաշտպանվածությունը, բացառվեն պաշտոնատար անձանց կողմից հնարավոր կամայականությունները:

Այս իրարամերժ մոտեցումներ սոսկ տեսական հարթությամբ չեն ավարտվում, դրանք որոշակի դրսևորումներ են ունենում նաև գործնականում: Բնորոշ է այն, որ միևնույն հարցի առնչությամբ (տվյալ դեպքում խոսքը քրեական պատասխանատվության անձեռնմխելիության իրավունքից օգտվող անձանց շրջանակի մասին է), օրինակ, Կոռուպցիայի դեմ պայքարող պետությունների խմբի (ԳՐԵԿՈ) և Վենետիկի հանձնաժողովի փորձագետների կողմից միմյանց չհամապատասխանող եզրակացություններ են ներկայացվել:

Այս տարաբնույթ մոտեցումները մասամբ սպասելի են, սակայն, կարծում եմ, որ երկու դեպքում էլ անհարկի տարակարծություններից խուսափելու համար, հարկ է հնարավորինս գերծ մնալ ծայրահեղություններից և հաշվի առնել այն իրողությունը, որ ցանկացած խնդրի լուծման նկատմամբ անհրաժեշտ է դրսևորել համալիր մոտեցում: Մասնավորապես, յուրաքանչյուր նորամուծություն կարող է հիրավի արժեքավոր լինել միայն այն դեպքում, երբ այն երաշխավորում է ոչ միայն, օրինակ հանցավորության դեմ պայքարի արդյունավետությանը, այլև՝ չի վնասում մարդու իրավունքների պաշտպանության ինստիտուտին:

Հավաստիացնում եմ, որ Հայաստանի Հանրապետությունում ամեն ինչ արվում է հենց վերը նշված սկզբունքով է իրականացնելու հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը: Այս ոլորտում մենք փորձում ենք գերծ պահել հասարակությունը անհարկի ցնցումներից, ժամանակավրեպ լուծումներից և անհեռանկար քայլերից:

Արդեն իսկ կատարված աշխատանքների և ներկայումս լայն շրջանառության մեջ դրված հակակոռուպցիոն ռազմավարության համեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ առկա է քայլերի տրամաբանական ներքին կապ ու անհրաժեշտ շարունակականություն:

2008թ. ապրիլին Հայաստանի Ազգային ժողովը հաստատեց Կառավարության ծրագիրը, որում կոռուպցիայի դեմ պայքարը համարվեց, որպես պետական քաղաքականության առանցքային բաղադրիչ: Եվ այդ ծրագրում, և մշակվելիք հակակոռուպցիոն ռազմավարության և դրա իրականացման միջոցառումների մասին ծրագրում (ՀՈՒՄԾ) Կառավարությունը միանշանակ պարտավորվել է անվերապահորեն ներառել ԳՐԵԿՈ-ի և Տնտեսական համագործակցության զարգացման կազմակերպության (ՏԶՀԿ)՝ անցումային տնտեսություններ ունեցող երկրների հակակոռուպցիոն ցանցին Հայաստանի անդամակցությունից և ՄԱԿ-ի Կոռուպցիայի դեմ պայքարի Կոնվենցիայից բխող պարտավորությունների

կատարմանը, ինչպես նաև դրանցից բխող իրավական ակտերի ընդունմանը նվիրված դրույթներ:

Ես նպատակահարմար եմ գտնում հակիրճ անդրադառնալ ՀՌԻՄԾ-ի հիմնադրույթներին: Դրանց նույնիսկ հպանցիկ ծանոթությունը կարող է մի շատ տրամաբանական հարց առաջացնել. ի՞նչ նկատառումներով նույն այդ միջոցառումները հնարավոր չէ՞ր ավելի վաղ շրջանում նախատեսել ու իրագործել: Պատասխանը, թերևս, բխում է վերևում հնչած տեսակետից. արդյունավետ կարող են լինել միայն այն քայլերը, որոնց համար տվյալ հասարակությունում և տվյալ ժամանակահատվածում ձևավորվել են անհրաժեշտ սոցիալական, իրավական և հոգեբանական նախադրյալներ: Ստորև կփորձեմ անդրադառնալ նաև այդ նախադրյալներին:

Պայմանականորեն հակակոռուպցիոն ռազմավարության մշակման և համալիր իրականացման գործընթացները մեր երկրում տարանջատվում են երկու փուլի:

1-ին փուլում, որն ընդգրկում է 2003-2008թթ., մենք առավել մեծ ուշադրություն էինք դարձնում կոռուպցիայի կանխարգելման համակարգի ներդրմանը, նոր կառույցների ձևավորմանը և իրավական համակարգի բարելավմանը: Դրանք արդիական են նաև այսօր, սակայն որոշակիորեն փոխվել են ակցենտները:

Միայն կոռուպցիոն երևույթների կանխարգելման նկատառումով հիշյալ փուլում ընդունվեց շուրջ 50 օրենք և օրենսդրական ակտ: Ինստիտուցիոնալ առումով էական նշանակություն ունեցավ Վարչապետի գլխավորությամբ Կոռուպցիայի դեմ պայքարի խորհրդի և Հակակոռուպցիոն ռազմավարության իրականացման մոնիթորինգի հանձնաժողովի ստեղծումը:

Նկատելի ձեռքբերումներից է անօրինական գործարքների միջոցով եկամուտներ ձեռք բերելու երևույթի դեմ պայքարի մեխանիզմների ներդրումը, հարկերի և մաքսատուրքերի հաշվառման և վճարման ընթացակարգերի պարզեցումը, լիցենզավորման ենթակա գործունեության տեսակների կրճատումն ու տրամադրման գործընթացների պարզեցումը, տնտեսական մրցակցության պաշտպանության ինստիտուտի ներդրումը:

Համոզված եմ, առավել էական նշանակություն ունեցան պետական ծառայության բարեփոխումները: Ներկայումս արդեն անցյալում է մնացել նախարարի կամ որևէ գերատեսչության ղեկավարի փոփոխության արդյունքում քաղաքական ծառայողների համատարած փոփոխությունների անընդունելի երևույթը, այդ անձանց ոչ բավարար պաշտպանվածությունը քաղաքական կամայականություններից և այլն: Միաժամանակ, թափանցիկ ու անհամեմատ պատասխանատու է դարձել պետական ծառայողների գործունեությունը:

Ներկայումս հրատապ է մնացել նաև դատական համակարգում կոռուպցիայի դեմ արդյունավետ պայքարի խնդիրը, թեպետ, նկատեմ, որ այդ ոլորտում էական նշանակություն ունեցող քայլեր են արվել. բացառվել է գործադիր իշխանության ազդեցությունը դատավորների նշանակման, առաջխաղացման, դատավորների կարգապահական պատասխանատվության և այլ ոլորտներում, ներդրվեցին արդարադատության մատչելիությունը նկատելիորեն բարելավող ինստիտուտներ և այլն: Միաժամանակ, հանրային քննարկման առարկա խնդիրների սոցիոլոգիական հետազոտությունը վկայում է այն մասին, որ փոխվել են շեշտադրումները, քննարկման առարկա են դարձել արդեն ոչ այնքան բացահայտ ու խիստ տարածված երևույթները: Սակայն նաև դրանք առնչությամբ սուր հարցադրումները ցույց են տալիս, որ և իշխանությունները և հասարակությունը համապատասխան քաղաքական կամք ունեն դրանք ևս բացառելու առումով:

Սկսած 2004 թվականից, երբ Հայաստանը անդամակցեց ԳՐԵԿՈ-ին, հետևողականորեն կատարվում են ստանձնած միջազգային պարտավորությունները: ԳՐԵԿՈ-ի 1-ին զեկույցն ընդունվել է 2006թ. մարտին: Այն ներառել է 24 առաջարկություն, որոնցից 20-ը վերաբերում է իրավական ընթացակարգերի ձևավորմանն ու բարելավմանը, իսկ 6-ը՝ հանրային ծառայողների և աուդիտորների վերապատրաստմանը: Մեկ առաջարկություն վերաբերում է Հայաստանում կոռուպցիայի դրսևորումների տարածվածությունը պարզելուն ուղղված համալիր ուսումնասիրություններ կատարելուն և ևս մեկը՝ տվյալ ոլորտին հանրության իրազեկվածության բարձրացմանը:

Հայաստանը ներգրավված է նաև ՏՁՀԿ-ի՝ նախկին խորհրդային 8 երկրների համար նախաձեռնած «Ստամբուլի հակակոռուպցիոն գործողությունների պլան» ծրագրում:

Եվրամիության Եվրոպական հարևանության քաղաքականության (ԵՀՔ) շրջանակներում Եվրամիությունն ու Հայաստանը 2006թ. վավերացրել են գործողությունների ծրագիր, որում կոռուպցիայի դեմ պայքարը որակված է որպես գերակա ոլորտ:

Կոռուպցիայի դեմ պայքարի 2-րդ փուլն ընդգրկում է 2009-2012թթ.: Նախանշված ծրագրային առաջադրանքների վերջնական նպատակն այն է, որ 2012թ. մեր երկրում վերանա կոռուպցիայի *համակարգային* բնույթը, նշանակալիորեն սահմանափակվի տրա տարածվածության աստիճանը, էապես բարելավվի հանրային ծառայությունների որակը, ապահովվի սոցիալական արդարության համարժեք ընկալումը, ամրապնդվի երկրի քաղաքական համակարգի կայունությունը, լիարժեք նախապայմաններ ստեղծվեն տնտեսական ազատականության և մրցակցության համար:

Հիշյալ խնդիրների իրականացման համար հարկ է նվազագույնը իրականացնել հետևյալ օրենսդրական և կազմակերպական բարեփոխումները՝

- հստակ կանոնակարգել պաշտոնյաների վարքագծի և շահերի բախման, շահերի հայտարարագրման ինստիտուտները,
- կոռուպցիա հանդիսացող արարքների շրջանակի հստակ սահմանումը,
- կոռուպցիայի համար քրեական պատասխանատվության վաղեմության ժամկետների վերանայումը,
- սահմանափակել անձեռնմխելիությամբ օժտված պաշտոնյաների շրջանակը,
- ներդնել տեղեկություններ հաղորդող անձանց պաշտպանության ինստիտուտ,
- բարելավել հանրային ծառայողների վարձատրության և սոցիալ-տնտեսական ապահովվածության վիճակը,
- զարգացնել միջազգային համագործակցությունը կոռուպցիայի դեմ պայքարում:

Վերոհիշյալ հիմնադրույթները կառավարման առանձին ոլորտներում ունեն նկատելի առանձնահատկություններ, որոնց բավարար չափով անդրադարձ կա հակակոռուպցիոն ռազմավարության ծրագրում:

Արդարադատության նախարարության դերակատարումը կոնկրետ հակակոռուպցիոն ռազմավարության մշակման աշխատանքներում համարվում է առանցքային, քանզի միջոցառումների գերակշիռ մասին պատասխանատուն հենց այդ նախարարությունն է:

Շնորհակալություն ուշադրության համար, կարծում եմ, մոտ ապագայում, մենք հարկադրված չենք լինի վերոհիշյալ հարցերի մասին այսչափ սուր շեշտադրումներով խոսելու:

*Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարար,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Գևորգ Դանիելյան*